

ZNACZENIE „SIEDZI PO PRAWICY OJCA” W STARYM TESTAMENCIE

W poniższym artykule chcemy przebadać bardzo rzadkie starotestamentalne wyrażenie — „siedzi po prawicy Ojca”; a czynimy to dlatego, że gra ono dużą rolę w nowotestamentalnej teologii zmartwychwstania Jezusa. W sposób wyraźny znajduje się ono w Starym Testamencie tylko na jednym miejscu (pośrednio i negatywnie także w Syr 12, 12), a mianowicie w Ps 110, 1: „Rzekł Pan do Pana mego: Siądź po mojej prawicy”

W Nowym Testamencie wyrażenie to, wyłączając pisma Janowe, znajduje się we wszystkich księgach¹. Cullmann sądzi, że była to najstarsza formuła chrystologiczna. Przedstawia ona „istotę wiary prachrześcijańskiej, którą wyraża stwierdzenie, że Jezus Chrystus po swym powstaniu z martwych zasiadł po prawicy Ojca”². To podyktowane wiarą wyrażenie ma jeszcze krótsze sformułowanie: „Jezus jest Panem!”³.

W pierwotnym Kościele chrystologiczna interpretacja Ps 110 zyskała bardzo szerokie zastosowanie. W Nowym Testamencie występuje ona mniej więcej w 20 miejscach, jednakże tylko na dwóch miejscach znajduje się wyraźnie starotestamentalna wypowiedź: Dz 2, 34 i Hbr 1, 13. Mamy wrażenie, jakoby ta chrystologiczna interpretacja Ps 110 była znana w całym pierwotnym Kościele, a jej symbolika była dla pierwotnych chrześcijan bardzo wymowna.

Dziś, niestety, nie rozumiemy w pełni symboliki tego tak rzadkiego starotestamentalnego wyrażenia. Przede wszystkim więc jest rzeczą konieczną przebadanie symboliki tej wypowiedzi i jej pochodzenia⁴.

¹ Por. M. Gorgues, *A la droite de Dieu. Résurrection de Jésus et Actualisations du Psaume 110, 1 dans le Nouveau Testament*, w: *Etudes bibliques*, Paris 1978, s. 31—32.

² O. Cullmann, *La foi et le culte de l'Eglise primitive*, Neuchâtel 1963, s. 47—48.

³ M. Gorgues, dz. cyt., s. 32; H. Conzelmann, *Grundriss der Theologie des NT*, München 1967, s. 106; H. Schlier, *Die „Anfänge des christologischen Credo”*, w: *Zur Frühgeschichte der Christologie*, Freiburg 1970, s. 13—58, R. Schnackenburg, *Die Christologie des NT*, w: *Mysterium salutis* 3/1, s. 227—271.

⁴ M. Gorgues, dz. cyt., s. 33.

1. Pochodzenie i kulturowe korzenie symboliki „Sedet ad dexteram”

Symbol „prawej ręki” na starożytnym Wschodzie był bardzo rozpowszechniony i bardzo wiele wyrażał. Pochodzi on z funkcji, jaką pełni prawa ręka. Prawa ręka mianowicie oznacza siłę, władzę i potęgę, podczas gdy lewa ręka oznacza słabość i nieudolność. Już na starożytnym Wschodzie wyciągnięta prawa ręka oznaczała pozdrowienie; ona też pobudzała do uwagi i grała zasadniczą rolę przy składaniu przysięgi. Dlatego to „prawa ręka” była symbolem godności, szacunku, mocy, autorytetu, przyjaźni, udziału w rzeczach Bożych albo uczestnictwa w rządzeniu. W tym kontekście, idąc dalej, „prawa ręka” oznacza „światło i życie” (południe), zaś „lewa ręka” — „ciemność i śmierć” (północ). Beniamin („syn prawicy”), syn Jakuba, jest synem miłości i szczególnej sympatii.

2. Symbolika wyrażenia „Siedzi po prawicy” na starożytnym Wschodzie

„Siedzieć po prawicy kogoś” jest na starożytnym Wschodzie przywilejem, który posiada bóstwo albo (gdy mowa o człowieku) tylko król czy królowa. „Siedzieć po prawicy” oznacza mieć udział w czci, a zwłaszcza w mocy, którą posiada Bóg albo król. Świadczą o tym bardzo liczne wykopaliska⁵. Na całym starożytnym Wschodzie bóstwa są przedstawiane jako siedzące po prawicy boga nieba, czyli bóstwa głównego⁶. Szczególnie wiele wyobrażeń tego typu znaleźliśmy w Egipcie.

3. „Siedzieć po prawicy” w Starym Testamencie

W Starym Testamencie wyrażenie to można spotkać tylko raz, a mianowicie w Ps 110, 1 (a w negatywnej formie w Syr 12, 12).

⁵ Niektóre hetyckie reliefy ukazują królową jako zasiadającą „po prawej stronie” króla. Szczególnie liczne i wartościowe świadectwa tego typu zostały znalezione w Egipcie. Pewne miejsce w Tell-el-Amarna ukazuje koregenta Amenophisa IV, jak siedzi on „po prawej stronie króla”. Na bardzo wielu pomnikach siedzi królowa matka po prawej stronie faraona. Por. G. Couteneau, *La civilisation des Hittites et des Mitanniens*, Paris 1934, s. 160; R. Labat, *Les religions du Proche Orient. Textes et traditions sacrés babyloniens, ougaritiques, hittites*, Paris 1970, s. 467.

⁶ W Babilonie jest np. hymn na cześć bogini Isztar. Potężny bóg zaprasza boginię Isztar, by usiadła po jego prawej stronie. W Ugarit jest pieśń na cześć boga Baala. W pieśni tej opiewa się, jak Baal przygotował uroczystą ucztę po tym, gdy Kothara, jego budowniczy, ukończył budowę niebiańskiego pałacu. Baal zaprasza budowniczego Kotharę, by usiadł po jego prawej stronie. Por. C. H. Cordon, *Ugaritic Textbook*, Roma 1965, s. 172.

Na innych miejscach jest mowa o zasiadaniu na tronie Bożym, jednakże bez dodatku „po prawicy” (por. Mdr 9, 4; Dn 7, 9; 1 Krn 28, 5; 29, 33; 2 Krn 9, 8). Na tym ostatnim miejscu (2 Krn 9, 8) mówi się o Salomonie, że siedzi on na tronie Bożym. Zdanie to wskazuje na starotestamentalną wiarę w to, że król jako przedstawiciel Jahwe na ziemi ma udział w potędze, władzy i autorytecie Jahwe⁷. W Syr 12, 12 „zasiadanie po prawej stronie” jest zarezerwowane dla przyjaciela albo też dla osób, które uczestniczą w potędze i władzy króla⁸.

Również Ps 2 mógłby być aluzją do „zasiadania” króla Izraela po prawicy Jahwe. To samo można by też powiedzieć o Ps 80, 18⁹.

Temat „zasiadania po prawicy Ojca (lub Jahwe)” jest także obecny w późnym judaizmie, a mianowicie w Talmudzie, w Mi-draszu i w apokryfach. W Talmudzie wyrażenie to jest wspomniane w Sanhedrin 11, 3 i Nedarim 3, 11. Z apokryfów chcielibyśmy wspomnieć tu tylko kilka, te mianowicie, które używają wyrażenia „siedzieć po prawicy Ojca” lub podobnej formuły: np. Wniebowzięcie proroka Izajasza (10, 14), 1 Księga Henocha (51, 3; 55, 4), Apokalipsa Eliasza (3, 49). Niemal na wszystkich tych miejscach pojawia się wyrażenie „siedzieć po prawicy” w kontekście mesjańskim, a wypowiedzi te, bezpośrednio lub pośrednio, nawiązują do Ps 110, 1, który rozumieją na sposób mesjański¹⁰. Judejczycy w czasach Jezusa znali to mesjańskie znaczenie Ps 110, 1. Stąd właśnie upodobanie Nowego Testamentu do tego starotestamentalnego wyrażenia.

4. Co oznacza „siedzieć po prawicy” w Ps 110?

Napisano już wiele o znaczeniu Ps 110¹¹. Niektórzy uważają go za psalm królewski, inni zaś za psalm intronizacyjny, który odtwarza różne etapy rytuału intronizacyjnego. Wyrażenie „sie-

⁷ Por. H. Schmidt, *Die Thronfahrt Jahwes am Fest der Jahreswende im alten Israel*, Tübingen 1927, s. 41.

⁸ Por. także 1 Krl 2, 19; Ps 45, 10 oraz Za 6, 13.

⁹ Por. J. Fraine, *L'aspect religieux de la royauté israelite*. Roma 1954, s. 187.

¹⁰ Por. C. Taylor, *Sayings of the Jewish Fathers*, New York 1969, s. 67; L. Goldsmith, *Der Babylonischer Talmud*, Haag 1933; W. G. Brande, *The Midrash on Psalms*, Nev Haven 1959, I, s. 261, II, s. 205—207; R. H. Charles, *The Apocrypha and Pseudepigrapha of the AT in English*, Oxford 1964.

¹¹ Zob. obszerną bibliografię w: J. Coppens, *La portée messianique du Ps 110*, w: *Etudes theologiques de Louvain* 32 (1956) 1—23.

dzień po prawicy” ma związek z Egiptem¹². Jest rzeczą udowodnioną, że za czasów Dawida i Salomona istniały ściśle powiązania pomiędzy Egiptem a monarchią izraelską¹³. Z tego można łatwo wywnioskować, że Egipt wywierał również wpływ na kult Izraela. „Siedzieć po prawicy” oznacza więc symbolicznie, że Jahwe ustanawia izraelskiego króla swym przedstawicielem na ziemi. Daje mu udział w swej potędze i autorytecie. Król zaś swą osobą przedstawia na ziemi Boga Jahwe. W tym to sensie jest on podczas intronizacji ogłaszany „synem Bożym”

Korzenie tej symboliki nie tkwią jednak tylko w kulturze egipskiej, ale również i w izraelskiej. Początkowo wyrażenie „siedzieć po prawicy” miało prawdopodobnie także dosłowne znaczenie. Ryt intronizacyjny odbywał się mianowicie w świątyni, gdzie znajdował się tron Jahwe. Podczas intronizacji król zasiadałby więc naprawdę po „prawicy” tronu Jahwe (Arki Przymierza). Również gdyby ryt intronizacyjny odbywał się w pałacu króla, król zasiadałby po prawicy Jahwe Ojca, albowiem pałac znajdował się na południe (tzn. na prawo) od świątyni.

Jakkolwiek by nie było, to dosłowne znaczenie na pewno nie umniejszyło znaczenia symbolicznego. Znaczenie symboliczne rozwinęło się na gruncie rytu intronizacyjnego i na gruncie symboliki „prawej ręki”. Przy tym rozstrzygającą rolę grało rozpowszechnione na starożytnym Wschodzie wyobrażenie „zasiadania po prawicy”. Było też w sposób oczywisty językiem, który rozumiał każdy Izraelita żyjący za czasów Jezusa.

tłum. **Franciszek Mickiewicz SAC**

¹² Por. J. de Savignac, *L’Egyptologie et l’Ancien Testament*. w: *Etudes evangéliques* 34 (1974) 37—44.

¹³ Por. R. de Vaux, *Bible et Orient*, Paris 1967, s. 189—201.